

УДК 127.17+283/289

ВПЛИВ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ МАРТИНА ЛЮТЕРА НА СТАНОВЛЕННЯ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

Ярош О.А.

Житомирський державний університету ім. І. Франка, Україна, Житомир

Предметом даної статті є філософські ідеї Мартіна Лютера і їх роль в становленні протестантської музичної традиції. В статті проаналізовано філософсько-релігієзнавчі ідеї, принципи та концептуальні засади, якими протестантська музична традиція завдячує Мартіну Лютеру, розглянуто основні тенденції змін у церковній музиці, започатковані Мартіном Лютером; виокремлено принципи використання Лютером музики, його підхід до церковної музики, а також функціональність музики як мистецтва на богослужінні, з'ясовано, яким чином ідеї Мартіна Лютера щодо використання музики в Церкві проявляються в сьогоденному протестантизмі. При написанні статті використано загальнонаукові методи. Результати даного дослідження можуть бути використані при подальших наукових розвідках протестантської музичної традиції.

Ключові слова: протестантська музика, церковний спів, народна пісня, протестантський хорал, біблійний контекст, функціональність церковної музики.

Ярош О. А. Влияние философских идей Мартина Лютера на становление протестантской музыкальной традиции / Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Украина, Житомир

Предметом данной статьи являются философские идеи Мартина Лютера и их роль в становлении протестантской

музыкальной традиции. В статье проанализированы философско-религиоведческие идеи, принципы и концептуальные основы, которыми протестантская музыкальная традиция обязана Мартину Лютеру, рассмотрены основные тенденции изменений в церковной музыке, начатые Мартином Лютером; выделены принципы использования Лютером музыки, его подход к церковной музыке, а также функциональность музыки как искусства на богослужении, выяснено, каким образом идеи Мартина Лютера об использовании музыки в Церкви проявляются в современном протестантизме. При написании статьи использованы общенаучные методы. Результаты данного исследования могут быть использованы при дальнейших научных исследованиях протестантской музыкальной традиции.

Ключевые слова: протестантская музыка, церковное пение, народная песня, протестантский хорал, библейский контекст, функциональность церковной музыки.

Yarosh O. Influence philosophical ideas of Martin Luther on the formation of the Protestant musical tradition / Zhytomyr State University, Ukraine, Zhytomyr

The subject of this article is the philosophical ideas of Martin Luther and their role in the Protestant musical tradition. In the article the analysis of philosophical-Religious ideas, principles and conceptual basis that Protestant musical tradition attributed to Martin Luther, the basic trends in church music, initiated by Martin Luther; Luther singled principles using his approach to music church music and music as art functionality to worship, revealed how the ideas of Martin Luther on the use of music in the church today appear in Protestantism. When writing the article uses general scientific methods. The results of this study can be used to further scientific quests Protestant musical tradition.

Key words: Protestant music, church singing, folk song, Protestant chorale, the biblical context, functionality church music.

Вступ. В 2017 р. у всьому світі відзначатиметься 500-річчя Реформації. З погляду на це багато уваги приділяється дослідженням протестантизму як однієї з трьох найбільших християнських конфесій. Музична традиція протестантизму – явище унікальне. Вона і до сьогодні не може вважатися остаточно сформованою і є результатом діяльності віруючих-протестантів на будь-якому рівні – від науковців до рядових членів церкви. Протестантська музика – це вид мистецтва, направлений на передання релігійного досвіду, що отримується як під час богослужінь, так і в повсякденному житті, музичними засобами. В даному контексті актуальним як с теоретичної, так і з практичної точки зору є дослідження впливу релігійно-філософських ідей основоположника Реформації Мартіна Лютера на становлення і подальший розвиток протестантської музичної традиції.

Дослідженням даної проблематики займаються здебільшого теологи і мистецтвознавці, не зважаючи на те, що вони віддають належне саме релігійно-філософській доктрині протестантизму як джерелу протестантського мистецтва. Філософсько-релігієзнавчі розвідки стосуються здебільшого розвитку самого протестантизму. Л. Дукан у монографії «В гармонії з Богом» досліджує практику музичного служіння в християнстві від давніх біблійних часів до сьогодення, приділяючи значну увагу втіленню в музичній традиції ідей Реформації. Формування високого протестантського музичного мистецтва під впливом ідей Лютера розглядав у статті «Музика протестантських церков у пошуках образу Христа» В. Кадочников. Дослідженню особливостей прояву духовної традиції лютеранства в музичному мистецтві Західної Європи присвячена однойменна стаття І. Бондар.

Основні філософсько-теологічні концепції, що сформували ідейне підґрунтя протестантської музичної традиції, розглянуті Г. Домбраускене. Перетворювальні можливості музики, заснованої на реформаторських ідеях Мартіна Лютера, проаналізувала О. Толстова у статті «Використання педагогічних ідей Мартіна Лютера в музичному вихованні молоді».

Метою даної статті є філософсько-релігієзнавчий аналіз основних ідей, принципів та концептуальних засад, якими протестантська музична традиція завдячує Мартіну Лютеру. Реалізація цієї мети передбачає вирішення наступних **дослідницьких завдань**: 1) розглянути зміни у церковній музиці, здійснені під впливом ідей Мартіна Лютера; 2) виокремити філософсько-теологічні принципи, якими керувався Лютер, закладаючи основи протестантського розуміння музики та використовуючи її як рупор Реформації; 4) з'ясувати функції музики як мистецтва у протестантському богослужінні; 5) проаналізувати, яким чином ідеї Мартіна Лютера щодо використання музики в Церкві проявляються в сучасному протестантизмі.

Вирішення поставлених дослідницьких завдань потребувало застосування полідисциплінарної методології, зокрема синтезу методів філософсько-релігієзнавчого та музикознавчого аналізу. Тому головними методами, застосованими в статті є аналітичний, порівняльний, синтезу та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Особливу роль у становленні ідейних підвалин протестантської музичної традиції відіграв Мартін Лютер., Згідно бачення Лютера, основним призначенням духовної музики є розповсюдження Євангелія. Таке розуміння ролі музики в Церкві спонукало реформатора до створення своєрідного «протестантського музичного катехізису» – збірника гімнів, які містили

теологічні доктрини лютеран. Ці гімни призначалися для виконання як в церкві під час богослужінь, так і поза церквою.

Таке місце музиці в перших протестантських громадах відводилося не випадково. Щоб зрозуміти його ідеологічні витoki, ми маємо проаналізувати роль співу у суспільстві періоду Реформації.

Ще в добу Середньовіччя, а особливо за часів Лютера, спів увійшов у всі сфери життя, відіграючи універсальну комунікативну роль. Так, можна виділити пісні-новини, які виконувалися у вигляді балад, починаючись словами: «Послухайте добрі новини» або «Приходьте послухати» [1, с. 179]; пісні, що мали пропагандистський характер, які піднімали нагальні соціальні проблеми; пісні-пародії (популярна пісня й балада). Дані спрямовані на простонародного слухача жанри виконувалися групами співаків. Для шляхетного товариства призначалися так звані витончені або соціальні пісні майстензингерів, що виконувалися солістами. Головною тематикою цих пісень були кохання, честь, добродійності та інші шляхетні моральні якості людини. Такі пісні склалися професіоналами.

Отже, піснями й співами були охоплені всі верстви населення. М. Лютер використав цей фактор задля розповсюдження Біблії, а також для особистого духовного навчання своїх послідовників. Для Лютера музика була правою рукою богослов'я: «Мені не соромно публічно заявити про те, що, крім богослов'я, немає іншого мистецтва, яке можна порівняти з музикою, бо тільки вона одна, після богослов'я, може зробити те, що інакше під силу лише богослов'ю – заспокоїти і збадьорити людську душу» [2]. Головним призначенням музики, на переконання Лютера, було розповсюдження Євангелія. Він бажав, щоб «усі мистецтва, особливо музика, використовувались для служіння Тому, Хто створив и дав нам їх» [2]. З цією метою Лютер опублікував і розповсюдив велику кількість пісень, а згодом було видано збірники

гімнів. Він зробив гімни засобом вивчення доктрин і укріплення благочестя.

У своєму підході до музики Лютер ґрунтувався на чотирьох базових принципах:

- 1) Слово Боже необхідно чути і проголошувати;
- 2) музика у Церкві – це активний спільний досвід;
- 3) музика – це сила на добро;
- 4) Церква потребує професійних музикантів [1].

Розглянемо ці принципи Лютера докладніше.

1. Слово Боже для Лютера мало першорядне значення. Усі його зусилля були зосереджені на тому, щоб Слово чули й говорили або співали. Тому завданням музики він бачив у тому, щоб сповіщати Його та робити зрозумілим для слухаючих. Таким чином, музика в Церкві завжди підпорядкована Слову Божому.

2. Цей принцип обумовлений тим, що Лютер бажав зробити Слово Боже доступним широкому загалу. Саме тому він, створюючи пісенник для віруючих, використовував такий матеріал, який був людям знайомий (здебільшого, це були народні пісні), який було б легко розучувати і запам'ятовувати і який ніс повчальний зміст, здатний сприяти позитивним змінам в людях. Таким чином, через активну участь прихожан у співі здобувався спільний церковний досвід. Отже, ми бачимо, що створюючи музику для Церкви, Лютер виходив з духовних потреб громади і її музичних можливостей.

3. Говорячи про музику, «Лютер звеличує її за благотворний вплив для перемоги над злом і за силу, якої вона додає Слову» [1]. Лютер називав музику даром від Бога. Ось декілька його висловлювань щодо сили музики: « Диявол – дух смутку, що засмучує людей, тому він не терпить радості. Тому він й біжить від [Божественної] музики» [3]; «Ми знаємо, що для бісів [така] музика – це дещо ненависне й

незносне» [4]; «Бо ж злий дух турбується кожного разу, коли Слово Боже оспівується або проповідується в істинній вірі» [5]. Таким чином, Лютер сприймав музику як Божий дар і інструмент Святого Духа для того, щоб стверджувати чесноти Божого створіння, такий, що здатний змінювати світ [6].

4. У своєму прагненні створити музику, яка була б доступною широкому загалу віруючих, Лютер, тим не менше, не ігнорував професіоналізм. З ним працювали талановиті професійні поети й музиканти, які брали участь разом з реформатором у написанні нових і адаптації багаточисленних запозичених пісень. Лютер наполягав на високій якості музичних творів для Церкви як в плані поезії, так і музики.

Розглянуті нами базові принципи Лютера у його ставленні до музики дають бачення того, що він не просто не розділяв музику на світську й церковну. Він вбачав у музиці величезну силу – силу добра, що базувалася на Богові та Його Слові, яка приносила користь людям. Він уміло використовував будь-який музичний матеріал, трансформуючи його відповідно до біблійного контексту, наполягаючи на якості поезії і музики, підпорядковуючи все Слову Божому і місії Церкви.

Саме це було основним мотивуючим фактором для Лютера у його практиці запозичення з багатоманіття пісенних жанрів та стилів.

Для проголошення реформатських поглядів і перших протестантських доктрин за допомогою музики Лютером використовувалися певні принципи. Л. Дукан визначає наступні:

- перший принцип стосується каналу, який використовувався для проголошення звістки, а саме: спів і промова;
- другий принцип, який забезпечує ефективність процесу, – впізнаваність [1].

Щодо першого принципу, він базується на біблійному тексті: «То ж віра від слухання, а слухання – через Слово Христове» (Рим. 10:17). Друкарство було винайдено незадовго до Реформації, а друковані книги були ще дуже дорогими, апростий народ був здебільшого неписьменним, тому піснеспівіви мали ключову роль у розповсюдженні реформатської звістки.

Принцип впізнаванності полягав у тому, що Лютер використовував для несення свого вчення не якісь нові мелодії, а брав відомі народні пісні, в яких світських текст змінювався духовним. Л. Дукан виокремлює дві основні мети, які спонукали Лютера до цього: «представити знову відкриті істини так, щоб вони були близькі серцю, розумові й культурі народу»; «допомогти людям зосередитися на вченні, а не на розучуванні нової мелодії» [1, с.182].

Цими принципами Лютер керувався і стосовно католицької церковної пісні. Для створення нової для тих часів музичної церковної традиції Лютер широко використовував контрафактуру – техніку запозичення цілих пісень або мелодій зі світських та духовних традицій.

У становленні і визначенні протестантської музичної традиції, започаткованої М. Лютером, прослідковуються такі основні тенденції:

- музика і спів повинні сприяти розповсюдженню вістки;
- слухачі пісень максимально повинні бути зосереджені на тексті, концентрувати свої зусилля, щоб запам'ятовувати і розуміти саме його;
- використання народної німецької пісні в справі Реформації, виконання народних пісень з новими духовними словами простими людьми робило саму реформатську вістку такою, що легко сприймалася народом;

- Лютер як головний ідеолог Реформації не заперечував музичну традицію католицької церкви, а використовував церковні піснеспіви, оновлюючи їх текст згідно проповідуваної реформаторами вістки;

- використання як народної, так і церковної пісні сприяло проникненню ідей Реформації в різні суспільні верства.

Лютер широко використовував і музичний матеріал світських композиторів, на який писав релігійні тексти. Він захоплювався сучасним йому композитором Жоскеном де Пре, який експресію поставив вище за науку про музичну композицію; близьким другом Лютера був музикант, поет і майстерзінгер Ганс Сакс; реформатор також був знайомий із майстерзінгерами з Нюрнберга. Лютер був відкритий до сприйняття багатого розмаїття церковної та світської музики. Саме такий підхід видатного реформатора зумовив розвиток протестантської музичної традиції в руслі запозичення найрізноманітнішого музичного матеріалу для використання як під час богослужіння, так і у позакультовому середовищі. Звідси сьогодні ми бачимо строкату палітру жанрів і стилів, що використовуються для музичного служіння у протестантських громадах.

Через особистісне осягнення біблійних істин і богопізнання Христос ставав для протестантів близьким і людяним. А, отже, нове сприйняття Бога потребувало нових засобів вираження ставлення до Нього, нових засобів відображення Його Особистості і служіння. Як зазначає В. Кадочников, «потрібен був ще й інший, експресивний тип музичного висловлювання. Він сформувався пізніше і, по ряду причин, в світських жанрах» [7].

Реформація принесла світові новий жанр духовної музики – протестантський хорал, виникнення якого також пов'язують Мартіном Лютером. Лютера вважають творцем багатьох протестантських

хоралів, зокрема, «Ein' feste Burg ist unser Gott» («Бог – наш міцний оплот»). Лютер і його однодумці вважали, що саме цей вид музики має стати таким, що буде виконуватися всією громадою. Спів хоралу рідною мовою Мартін Лютер вважав необхідним для адекватного розуміння паствою доктринальних основ протестантизму.

Але співом у церкві виконання гімнів не обмежувалося. Християнські протестантські піснеспіви виконувалися вдома, в школах, на робочих місцях, навіть в тавернах. За задумом Лютера, християнська музика мала стати незамінною частиною життя кожного прихожанина.

Як мистецтво, музика посідала в житті Лютера значне місце. Він сам був талановитим музикантом і вважав, що музика містить у собі великі можливості для служіння Богові і для освіти. Ось що реформатор говорив стосовно музики і викладацької діяльності: «Я завжди любив музику. Ті, хто оволодів цим мистецтвом, придатні для будь-яких задач. Необхідно, щоб музику викладали у школах. Вчитель повинен вміти співати, інакше я навіть не подивлюся на нього... Ми завжди маємо привчати молодь насолоджуватися мистецтвом музики, оскільки воно виховує прекрасних і вмілих людей» [8] .

Лютером було введено музичну освіту для студентів богословських факультетів. Він прагнув, щоб майбутні пастори були вправні в музиці. Саме служіння було основною метою навчання музиці. Наполягаючи на навчанні студентів мистецтву музики, Лютер підкреслював функції, які мала виконувати музика в богослужінні:

- завдяки своїм властивостям, музика робила богослужіння більш величним і урочистим;
- маючи універсальний характер, вона здатна звертатися до будь-якої людини на її особистісному рівні, зачіпаючи індивідуальні проблеми;

- музика є провідником цінностей та істин, які закладені в її вербальному тексті, і саме ця властивість музики робить її потужним інструментом у справі проповіді Біблії;

- музика є комунікаційним інструментом на двох рівнях спілкування – горизонтальному (передача інформації мовою простого віруючого, що мало слугувати об'єднанню членів громади) і вертикальному (сприяє дотику віруючої особистості до Божественного, трансцендентного, виходу за межі повсякденного буття) [1, с. 216].

Висновки: М. Лютер системно використовував музичні засоби для пропаганди протестантської теологічної доктрини серед самих широких верство населення. Принципами, якими керувався М. Лютер, використовуючи музику як рупор Реформації, є принцип промови і співу як каналу передачі богословських ідей Реформації і принцип пізнаваності як ефекту передачі протестантської доктрини, який базувався на використанні знайомих народів мелодій. Базовими принципами, на яких ґрунтувався підхід Лютера до музики, є необхідність чути й проголошувати Слово Боже, музика у Церкві – це активний спільний досвід, музика – це сила добра, Церква потребує професійних музикантів.

Функції музики як богослужбового мистецтва багатоманітні й стосуються як самого богослужіння, так і комунікативного аспекту, оскільки музика є носієм протестантських істин та моральних цінностей.

Використання першими протестантами і М. Лютером особисто різноманітних музичних жанрів – від побутово-народної пісні до високої класики – заклало підвалини для застосування музики різних стилів і жанрів у протестантському богослужінні і в позакультовому середовищі й надалі, тому сьогодні ми бачимо таку строкату протестантську сакральну музику.

Література:

1. Дукан Лилианн. В гармонии с Богом. [Перевод с английского]/ Лилианн Дукан. – К.: «Джерело життя», 2014. – 384 с.
2. *Theologie der Musik* (Kassel, Germany: Johannes Stauda Verlag, 1967, pp. 87, 88).
3. Luther, *Tischreden*, SS, vol. 22, p. 770
4. Luther, “Letter to Ludwig Senfi” (1712), SS, vol. 21a, col. 1575
5. Luther, “Treatise on the Last Words of David”, in LW, vol. 15, p. 274
6. Домбраускене Г. Н. Концептуальные основания музыкальной культуры протестантизма [Электронный ресурс] / Домбраускене Галина Николаевна. // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 10., Ч. 2. – С. 63-66. – Режим доступа до журн.: <http://www.gramota.net/materials/3/2013/10-2/13.html>
7. Кадочников В. Музыка протестантских церквей в поисках образа Христа. [Электронный ресурс]. / Виктор Кадочников. – Режим доступа: <http://www.center-logos.ru/index.php/2009-10-10-09-37-10/35-2011-01-13-15-32-37>
8. Luther, *Tischreden*, chap. 68, “On Music”, SS, vol.22, col. 1538

References:

1. Dukan Liliann. V garmonii s Bogom. [Perevod s angliyskogo]/ Liliann Dukan. – K.: «Dzherelo zhittyia», 2014. – 384 s.
2. *Theologie der Musik* (Kassel, Germany: Johannes Stauda Verlag, 1967, pp. 87, 88).
3. Luther, *Tischreden*, SS, vol. 22, p. 770
4. Luther, “Letter to Ludwig Senfi” (1712), SS, vol. 21a, col. 1575
5. Luther, “Treatise on the Last Words of David”, in LW, vol. 15, p. 274

6. *Dombrauskene G. N. Kontseptualnyie osnovaniya muzyikalnoy kulturyi protestantizma [Elektronniy resurs] / Dombrauskene Galina Nikolaevna. // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskusstvovedenie. Voprosyi teorii i praktiki. – Tambov: Gramota, 2013. – № 10., Ch. 2. – S. 63-66. – Rezhim dostupu do zhurn. <http://www.gramota.net/materials/3/2013/10-2/13.html>*
7. *Kadochnikov V. Muzyika protestantskih tserkvey v poiskah obraza Hrista. [Elektronniy resurs]. / Viktor Kadochnikov. – Rezhim dostupu: <http://www.center-logos.ru/index.php/2009-10-10-09-37-10/35-2011-01-13-15-32-37>*
8. *Luther, Tischreden, chap. 68, “On Music”, SS, vol.22, col. 1538*